

ตอนที่ 2 :

ยุคพระไตรปิฎก

(หลังพุทธปรินิพพาน - พุทธศตวรรษที่ 3)

บทที่ 2 พระไตรปิฎก

1. ความหมายของพระไตรปิฎก

คำว่า “พระไตรปิฎก” เป็นคำภาษาสันสกฤต บาลีใช้คำว่า “ติปิฎก” หรือ “เตปิฎก” หมายถึงคัมภีร์หรือตำราหลักสำคัญ 3 คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับไตรเวท เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ หรือคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ หรือคัมภีร์กุระอานของศาสนาอิสลาม

พระไตรปิฎก แยกรูปศัพท์เป็น พระ + ไตร + ปิฎก พระ หมายถึง ประเสริฐ, เลิศ ไตร แปลว่า 3 ปิฎก แปลได้ 2 อย่างคือ แปลว่าคัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง แปลว่ากระจัดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง ที่แปลว่ากระจัดหรือตะกร้านั้น หมายความว่าเป็นที่ใส่หรือเป็นที่รวบรวมคัมภีร์หรือตำราอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน ไม่ให้กระจัดกระจาย ดุจกระจัดหรือตะกร้าที่เป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ไว้ในที่เดียวกันนั่นเอง

2. ประวัติพระไตรปิฎก

ตั้งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ว่าในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น มีพระสาวกองค์สำคัญ ๆ ที่สามารถท่องจำธรรมะ วินัยได้อย่างแม่นยำจนเกิดเป็นสำนักท่องจำพระสูตร (ธรรม) สำนักท่องจำพระวินัย เพราะฉะนั้น ยังนิยมการท่องจำด้วยปากเปล่าอยู่ ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพาน พระสาวกเหล่านั้นจึงรวบรวมธรรม-วินัย ที่กระจัดกระจายให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกันที่เรียกว่าการทำสังคายนา ก่อนจะถึงการทำสังคายนาอันเป็นที่มาโดยตรงของพระไตรปิฎก ขอกล่าวถึงพระสาวกผู้มีความสามารถท่องจำธรรม-วินัย และเป็นผู้ทำให้เกิดการรวบรวมพระธรรม-วินัย อันเป็นที่มาอันแรกของการรวบรวมพระไตรปิฎกสักเล็กน้อย

พระสาวกองค์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมพระธรรม-วินัย จนเป็นเหตุให้เกิดมีพระไตรปิฎก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน¹ ที่พอจะนำมากล่าวไว้มีดังนี้

1. พระอานนทเถระ

พระอานนท์เป็นโอรสของเจ้าชายสุกโกทนะศากยะ ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา เมื่อนับตามลำดับญาติจึงเป็นพระอนุชา คือลูกน้องของพระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้ออกบวชพร้อมกับราชกุมารอื่น ๆ อีกคือ อนรุทธะ ภักคิ กิมพิละ ภัททियะ เทวทัตตะ และอุบาสี 4 ท่านแรกเป็นราชกุมารฝ่ายศากยวงศ์ พระเทวทัตเป็นราชกุมารฝ่ายโกลิยวงศ์ สำหรับอุบาสีนั้นเป็นพนักงานภูษามาลา มีหน้าที่เป็นช่างกลบัก รวมทั้งหมดเป็น 7 ท่าน ทุกคนออกบวชเมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และแสดงธรรมโปรดประชาชนตามแคว้นต่าง ๆ ในปลายปีแรกที่ตรัสรู้นั้น พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดา ได้ส่งทูตไปเชิญพระพุทธเจ้าให้ไปแสดงธรรมโปรด ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปถึงกรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ พระประยูรญาติพากันเลื่อมใส จึงให้พระโอรสของตนออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมา

ในจำนวน 7 ท่านนั้นมีชื่อเสียงอยู่ 4 ท่านคือ พระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐาก ทรงจำพระพุทธรวณะได้มาก พระอนรุทธะ ชำนาญในทิพยจักขุ พระอุบาสี ชำนาญในทางพระวินัย พระเทวทัต มีชื่อเสียงในทางก่อเรื่องยุ่งยากทำให้สังฆมณฑลแตกแยก ต้องการปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า

พระอานนท์เมื่อบวชแล้ว สงฆ์เลือกให้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก คือรับใช้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ก่อนจะรับหน้าที่นี้ ท่านได้ขอพร 8 ประการและพระพุทธเจ้าก็ทรงประทานพร 8 ข้อนั้นคือ

1. พระผู้มีพระภาคจักไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
2. พระผู้มีพระภาคจักไม่ประทานบิณฑบาตอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์

---

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน เล่ม 1 (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2506), หน้า 7-18.

3. พระผู้มีพระภาคจักไม่โปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับของพระองค์
4. พระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงให้ข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์
5. พระองค์จักเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้
6. ข้าพระองค์จักนำบริษัทซึ่งมาเฝ้าพระองค์แต่ที่ไกลให้ได้เฝ้าได้ในขณะที่มาแล้ว
7. ถ้าความสงสัยของข้าพระองค์เกิดขึ้นเมื่อใด ขอให้ได้เข้าเฝ้าทูลถามเมื่อนั้น
8. ถ้าพระองค์ทรงแสดงข้อความอันใดในที่ลับหลังข้าพระองค์ ครั้นเสด็จมาแล้ว จักตรัสบอกข้อความอันนั้นแก่ข้าพระองค์

สำหรับพรข้อ 8 เป็นประโยชน์แก่การรวบรวมพระพุทธรูปจะเป็นหมวดหมู่อย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้ว พระอานนท์ได้รับหน้าที่ตอบคำถามเกี่ยวกับพระธรรมทั้งหมด เมื่อคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1 หลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน

ในสมัยที่พระพุทธรูปยังทรงพระชนม์อยู่และหลังพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพาน ก่อนการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกา มีประเพณีนิยมการท่องเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยมุขปาฐะ (ปากเปล่า) ไม่นิยมมีการบันทึกด้วยตัวอักษร อาจจะเป็นเพราะการอักษรศาสตร์ไม่เจริญก็ได้ การท่องจำด้วยปากเปล่า เป็นการสร้างสมาธิฝึกจิตให้แน่วแน่มั่นคง เป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น แม้ในประเทศกรีกสมัยเพลโต ก็มีความคิดในการท่องจำด้วยปากเปล่า ซึ่งเพลโตเคยกล่าวไว้ว่า “การคิดอักษรขึ้นใช้แทนการท่องจำ ทำให้มนุษย์ขาดอานุภาพแห่งความจำคือแทนที่จะจดจำจากอินทรีย์ภายใน ต้องอาศัยสัญลักษณ์ภายนอกเข้าช่วย”²

พระอานนท์เป็นผู้ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า มีความจำดี สดุดีรับฟังมาก นับว่าท่านได้มีส่วนสำคัญในการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1

2. พระอุบาลีเถระ

พระอุบาลีเคยเป็นพนักงานภูษามาลา มีหน้าที่เป็นช่างกลบกในราชสำนักแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ออกบวชพร้อมกับพระอานนท์และราชกุมารอื่น ๆ

² พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณฺณวณฺโณ, “อะไรคือบาลี”, *วรรณไวทยากร ภาษาศาสตร์* (กรุงเทพฯ, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), ซึ่งพิมพ์เป็นที่ระลึกถวายพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพังศ์ประพันธ์ในโอกาสที่พระชนมายุครบ 80 25 สิงหาคม 2514, หน้า 12

เมื่อท่านบวชแล้ว มีความสนใจ กำหนดจดจำทางพระวินัยเป็นพิเศษ ดังมีเรื่องเล่าในพระวินัยปิฎกว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องวินัยแก่ภิกษุทั้งหลายแล้วทรงสรรเสริญวินัยกับสรรเสริญพระอุบาสีเป็นอันมาก ภิกษุจึงพากันไปเรียนวินัยจากพระอุบาสี และ ในพระวินัยปิฎก มีพระพุทธภาษิตได้ตอบกับพระอุบาสีในข้อปัญหาทางพระวินัยมากมาย เป็นการเฉลยข้อถามของพระเถระ เรียกชื่อในหมวดนี้ว่า อุบาสีปัญจกะ มีหัวข้อสำคัญ 14 เรื่อง ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 พระอุบาสีได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตอบคำถามเกี่ยวกับพระวินัยปิฎก นับว่าท่านเป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกโดยตรงทีเดียว

3. พระมหากัสสปเถระ

พระมหากัสสปเถระ เป็นผู้บวชเมื่อแก่ ปฏิบัติในทางธุดงค์เคร่งครัดมาก ทำตนเป็นตัวอย่างแก่ภิกษุรุ่นหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านได้เป็นหัวหน้าชักชวนพระสงฆ์ทำสังคายนาคือร้อยกรองหรือจัดระเบียบพระธรรมวินัย นับว่าท่านมีความสำคัญยิ่งในการทำให้เกิดพระไตรปิฎก พระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 โดยท่านเป็นผู้ถามทั้งพระวินัยและพระธรรม พระอุบาสีเป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบ พระธรรม ดังมีหลักฐานปรากฏในเรื่องทำสังคายนาครั้งที่ 1 ที่จะกล่าวต่อไป

4. พระโสณกุฎทิมบถ

ในพระสุตตันตปิฎก เล่ม 25 หน้า 60 อุทาน กล่าวถึงประวัติของพระโสณะ มีใจความว่า เดิมท่านเป็นอุบาสก เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดของพระมหากัจจานเถระ ท่านพักอยู่ใกล้ภูเขาคันธมาศเข้าไปในนครชื่อ กุรุขระ ในแคว้นอวันตี ท่านเลื่อมใสในพระมหากัจจานเถระ และเลื่อมใสในการบรรพชาอุปสมบท ในปัจฉิมชนบท (ชายแดน) หาภิกษุยาก กว่ารวบรวมพระได้ครบ 10 รูปใช้เวลาถึง 3 ปี ท่านเป็นสามเณรอยู่ถึง 3 ปีจึงได้อุปสมบท

เมื่ออุปสมบทแล้ว ท่านก็ได้ลาพระมหากัจจานเถระเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าตรัสถาม ทราบว่าเดินทางมาจากแคว้นอวันตีทักษิณบถ คืออินเดียใต้ จึงตรัสสั่งพระอานนท์ ให้จัดที่พักในบริเวณเดียวกับพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่กลางแจ้งในคืนวันนั้นจนตีกิ่งเสด็จเข้าสู่วิหาร แม้พระ

โสณกุฏิกัณณะก็นั่งอยู่กลางแจ้งจนดึกจึงเข้าสู่วิหาร ครั้นเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธเจ้าจึงตรัสเชิญให้พระโสณะกล่าวธรรม ซึ่งท่านกล่าวสูตรได้ถึง 16 สูตร ปรากฏในอัฐกวัคค จนจบ เมื่อจบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวอนุโมทนาสรรเสริญความทรงจำและท่วงทำนองในการกล่าวธรรมไพเราะสละสลวย

เรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกโดยตรง แต่เป็นตัวอย่างอันดีในเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกว่ามีการท่องจำกันตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จนมีสำนักพระวินัย สำนักพระสูตร ในสมัยนั้น

5. พระจุนทเถระ

ในพระสุตตันตปิฎก เล่ม 11 หน้า 128-156 โดยเฉพาะหน้า 139 ในปาสาทิกสูตร ความว่า เมื่อนิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธิศาสนาเซน สิ้นชีวิต สาวกในลัทธินี้เกิดแตกสามัคคีกัน พระจุนทเถระผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร จึงเข้าไปหาพระอานนท์ เล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงชวนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อกราบทูลแล้ว พระองค์ได้ตรัสด้วยข้อความเป็นอันมาก มีอยู่ข้อหนึ่งที่สำคัญยิ่งคือพระองค์ตรัสบอกพระจุนทเถระ ให้รวบรวมภาสิตของพระองค์และทำสังคายนาคือจัดระเบียบทั้งโดยอรรถและพยัญชนะเพื่อให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นยั่งยืนต่อไป

การที่พระจุนทเถระได้นำความดังกล่าวไปบอกพระอานนทเถระ พระอานนทเถระพาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและพระองค์ตรัสบอกให้พระจุนทเถระรวบรวมธรรมภาสิตและทำสังคายนาจัดว่าเป็นที่มาแห่งพระไตรปิฎกโดยแท้

6. พระสารีบุตร

ในสังคีตีสสูตร พระสุตตันตปิฎก เล่ม 11 หน้า 222-287 กล่าวว่าเมื่อนิครนถนาฏบุตร สิ้นชีวิต สาวกแตกสามัคคีกัน คำว่าวันหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบแล้ว ทรงมอบให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแทน เพราะทรงเห็นว่าภิกษุทั้งหลายยังใคร่ฟังธรรมอยู่ต่อไปอีก พระสารีบุตรได้แนะนำให้รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยโดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่

ธรรมะเป็นข้อ ๆ ตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 10 ว่ามีธรรมอะไรอยู่ในหมวด 1 หมวด 2 หมวด 3 จนถึงหมวด 10 พระผู้มีพระภาคได้ทรงรับรองว่า ข้อคิดและธรรมะที่พระสารีบุตรแสดงนี้ถูกต้อง

กล่าวได้ว่าพระสารีบุตร เป็นผู้มีความคิดให้รวบรวมและร้อยกรองธรรมวินัยในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ก่อนพุทธปรินิพพานด้วย

3. ลักษณะภาษาในพระไตรปิฎก

ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎกคือภาษาบาลี ลักษณะภาษาบาลีในพระไตรปิฎกแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. **คาถา** คือคำประพันธ์ร้อยกรองที่ส่วนมากต้องการครุ ลหุ บางที่ต้องตัดต่อคำเพื่อความไพเราะและสะดวกในการออกเสียง ปัจจุบันเรียกว่าคณฉันท์ คาถาหรือคำร้อยกรองมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คำสอนของพระพุทธเจ้าส่วนมาก เป็นคำประเภทร้อยกรองหรือคติพจน์สั้น ๆ เช่น ธรรมบท (บทแห่งธรรม) ล้วนเป็นคาถาทิ้งสั้น ไม่มีร้อยแก้วเจือปนเลย

2. **ร้อยแก้ว** คือลักษณะภาษาที่ไม่มีหลักบังคับแบบร้อยกรอง ใช้คำเรียงกันเข้าตามหลักไวยากรณ์ให้ความหมายตามต้องการเป็นใช้ได้ เพราะร้อยแก้วมีในพระไตรปิฎกด้วย นักปราชญ์ส่วนมากมีความเห็นว่า บทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกนั้นเติมเข้ามาในภายหลังโดยพระธรรมสังคากาจารย์ ผู้รวบรวมพระพุทธพจน์ เช่น เอมุ เม สุตฺ เอกํ สมยํ ภควา สวตฺถึยฺ วิหริติ แปลว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี เป็นต้น

4. การสังคายนาพระไตรปิฎก

การสังคายนา หมายถึงการร้อยกรองพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ ให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน โดยมีการประชุมสงฆ์ จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธวจนะ รับทราบทั่วกันในที่ประชุมนั้นว่าตกลงกันอย่างไรแล้วมีการท่องจำสืบต่อ ๆ กันมาในชั้นเดิม การสังคายนาปรารภเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จึงจัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธวจนะไว้ ในครั้งต่อมาปรากฏว่ามีการถือผิดตีความผิด ก็มีการชำระวินิจฉัยข้อที่ถือผิดตีความผิดนั้นชี้ขาดว่า ที่ถูกต้องเป็นอย่างไร แล้วทำการสังคายนาโดยทบทวนระเบียบเดิมบ้าง

เพิ่มเติมของใหม่อันเป็นทำนองบันทึกเหตุการณ์บ้าง จัดระเบียบใหม่ในบางข้อ ในชั้นหลัง ๆ เพียงการจารึกลงในใบลาน การสอบทานข้อผิดในใบลานเรียกสังคายนาเหมือนกัน ไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ถือผิด ดีความหมายผิดเกิดขึ้น

การสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัยมีขึ้นหลังพุทธปรินิพพานแล้วประมาณ 3 เดือน ในสมัยของพระพุทธเจ้าเอง ยังไม่มีการจัดระเบียบหมวดหมู่ ยังไม่มีการจัดเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก นอกจากมีตัวอย่างการจัดระเบียบวินัย ในการสวดปาฏิโมกข์ ลำดับสิกขาบททุกกึ่งเดือนตามพระพุทธบัญญัติ และการจัดระเบียบธรรมะในสังคีตสูตร และ ทสุตตรสูตรที่พระสารีบุตรเสนอไว้ กับตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงวิธีจัดระเบียบพระธรรมแก่พระจุนทเถระ และพระอานนท์ ในปาสาทิกสูตร และสามคามสูตร ดังได้กล่าวมาแล้ว

การสังคายนา คือการจัดร้อยกรอง รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งกระจัดกระจายอยู่ให้เป็นระเบียบ หมวดหมู่เดียวกัน นับเป็นสาเหตุให้เกิดพระไตรปิฎกโดยแท้

ต่อไปนี้ ขอกล่าวสังคายนาแต่ละครั้งไปตามลำดับดังนี้

สังคายนาครั้งที่ 1

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 3 เดือน พระมหากัสสปเถระได้ปรารภถึงถ้อยคำของภิกษุชื่อ สุภททะ ผู้บวชเมื่อแก่ เมื่อรู้ข่าวการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายร้องไห้ เสร้าโศกเสียใจ สุภททภิกษุก็ห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้เสร้าโศกเสียใจร้องไห้ เพราะต่อไปนี้จะทำอะไรก็ได้ตามใจแล้วไม่ต้องมีใครมาคอยชี้ว่า นี่ผิด นี่ถูก นี่ควร นี่ไม่ควร ต่อไปอีก พระมหากัสสปเถระสนใจในถ้อยคำของสุภททภิกษุ จึงนำเรื่องเสนอที่ประชุมสงฆ์ แล้วเสนอชวนให้ทำสังคายนาร้อยกรองจัดระเบียบพระธรรมวินัย ที่ประชุมสงฆ์ก็เห็นชอบด้วย และมีมติให้ท่านพระมหากัสสปเถระเป็นประธานสงฆ์ และเป็นผู้สอบทาน พระอุบาลีเถระ เป็นผู้ตอบข้อซักถามทางวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางธรรม มีพระอรหันต์ประชุมกัน 500 รูป กระทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย กระทำอยู่ 7 เดือน จึงสำเร็จ ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 นี้ พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์

สังคายนาครั้งที่ 2

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงได้ 100 ปี พระภิกษุวัชชีบุตร ชาวเมืองไพศาลี ได้แสดง วัตถุประสงค์พระวินัย 10 ประการ หลีกเลียงละเมิดพระพุทธรบัญญัติ ถือว่าชอบว่าควร เกิดเป็นอสังขซึ่งขึ้นในพระพุทธศาสนา พระยสเถระเจ้า บุตรกาทันตกพราหมณ์ ได้ทราบประพจน์เหตุ ก็เกิดความสังเวช คิดจะเลิกถอนวัตถุ 10 ประการนั้นเสีย จึงชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ 8 รูป ทำสังคายนา พระเถระ 8 รูปนั้น คือ 1. พระสัพพกามี 2. พระสาพหะ 3. พระบุชชโสภิตะ 4. พระวาสมคามิกะ 5. พระเรวตะ 6. พระสัมภุตสาณวาสี 7. พระยสเถระ 8. พระสมณเถระ สมมติ 4 องค์แรกเป็นฝ่ายอธรรมวาที และ สมมติ 4 องค์หลังเป็นฝ่ายธรรมวาที ครั้นแล้ว ได้ไปสู่วาลุการาม เมืองไพศาลี ประชุมเป็นสังฆสันนิบาต ชำระวัตถุ 10 ประการนั้น พระเรวตะเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีมหาเถระเจ้าเป็นผู้ตอบ วินิจฉัยเด็ดขาดลงไปว่า วัตถุ 10 ประการนั้น ผิดพระพุทธรบัญญัติ ให้เกิดอาบัติโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดทั้งนั้น ครั้นระงับอธิกรณ์เสร็จแล้ว ก็ปรึกษากันจะกระทำสังคายนาสืบไปเลือกสรรการสงฆ์ได้ 700 รูป ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ แดกฉานในพระไตรปิฎก ร่วมกันทำสังคายนาครั้งที่ 2 ที่วาลุการามเมืองไพศาลี ประเทศอินเดีย ทำอยู่ 8 เดือนจึงสำเร็จ การสังคายนาครั้งนี้ได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้ากาลาโศกราช ผู้ครอบกรุงปาตลีบุตร ในแคว้นมคธ

วัตถุ 10 ประการคือ

1. **สิ่งกิลอน** พระวินัยบัญญัติห้ามว่า ภิกษุจะเอาเกลือใส่ในกลักข้าวเป็นต้น และ จะสั่งสมเอาไปปนฉันกับขของฉันคือข้าวปลาอาหารนั้น เป็นอาบัติ เจ้ากุกอลัชชีว่าไม่เป็นอาบัติ
2. **ทวงกุลกบไป** พระวินัยบัญญัติว่า ตะวันบ่ายแล้ว 2 องค์ลี ภิกษุฉันของทั้งปวง อันกำหนดฉันได้แต่ในเพล และฉันข้าวในเพลบ่ายแล้ว 2 องค์ลีเป็นอาบัติ เจ้ากุกอลัชชีว่าไม่เป็นอาบัติ
3. **กามนตรกบไป** พระวินัยบัญญัติว่า ภิกษุฉันโภชนาหารอิ่มสำเร็จในวัดแล้ว และไปบ้านเขาถวายโภชนาหารให้ฉัน ภิกษุมิได้กระทำวินัยกรรมก่อนแล้วฉันเป็นอาบัติ เจ้ากุกอลัชชีว่าไม่เป็นอาบัติ
4. **อวาตกบไป** พระวินัยบัญญัติว่า อวาตใหญ่ กำหนดเสมาแดนเดียวกันและจะกระทำอุโบสถต่าง ๆ กันนั้นมิควร เป็นอาบัติ เจ้ากุกอลัชชีว่าอวาตใหญ่เสมาเดียวกันทำอุโบสถต่าง ๆ กันได้ไม่เป็นอาบัติ

5. **อนุมติกบิโป** พระวินัยบัญญัติว่า เมื่อจะลงอุโบสถกรรม ถ้าแลภิกษุอันควรจะนำฉันท์จะยังหานำฉันท์มาไม่ แม้จะทำอุโบสถกรรมเสียก่อนตามอธิบายปรารภนาแห่งภิกษุอันมาภายหลังนั้น มิควร ต้องอาบัติ เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่า ควรหาเป็นอาบัติไม่

6. **อาจณณกบิโป** พระวินัยบัญญัติว่า ข้อปฏิบัติอันใดอันอุปัชฌายะอาจารย์ทั้งหลายกระทำผิดนั้นว่าชอบ ที่ชอบนั้นว่าผิด ศิษย์จะปฏิบัติตามได้แต่ที่ควร ถ้าไม่ควรด้วยพระวินัยบัญญัติอย่าควรปฏิบัติเลย เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่าท่านอุปัชฌายะอาจารย์ท่านทำสืบ ๆ กันมา ผิดชอบประการใดก็ประพฤติตามท่านได้ ควรอยู่

7. **อมตติกบิโป** พระวินัยบัญญัติว่า ถ้านมสดอันยังไม่ได้แปรเป็นทริ (นมส้ม) ก่อนพระภิกษุฉันจึงหันแล้ว ยังไม่ได้กระทำวินัยกรรมก่อน และจะกินนมสดอันยังไม่มีเป็นทรินั้นไม่ควร ต้องอาบัติ เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่า ต้มกินได้ หาเป็นอาบัติไม่

8. **กบิปติ โขโลกิ ปาตุ** พระวินัยบัญญัติห้ามว่า สุราอันใด แรกเขาทำสีน้ำแดงตั้งเท้านกพิราบ แต่ยังเป็นสุราน้ำเมาไม่ ภิกษุมิควรต้มกินซึ่งเหล้าดิบนั้น เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่า เหล้าดิบนั้นควรต้มกินได้

9. **กบิปติ อทสท นิสีทน** พระวินัยบัญญัติห้ามว่า สันถัดอันมิได้มีชายนั้น ไม่ควรจะบริโภคน เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่า บริโภคได้ ควรอยู่ หาเป็นอาบัติไม่

10. **กบิปติ ชาตุพรชต** พระวินัยบัญญัติห้ามไว้ว่า เงินและทองนั้นภิกษุมิควรจะได้รับ มิควรจะยืมดี ถ้าภิกษุยืมดีรับจับเข้าต้องอาบัติ เจ้ากุกัลลชชีส์สำแดงว่า รับและยืมดีซึ่งเงินและทองนั้นได้อยู่ หาเป็นอาบัติไม่

หมายเหตุ ในสังคายนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ยังไม่มีคำว่า “ปิฎก” คงมีใช้คำว่า วินัยวิสัยสนา (ตอบเรื่องพระวินัย) และ ธัมมวิสัยสนา (ตอบเรื่องพระธรรม) และใช้คำว่า ทสวัตตุปุจจาวิสัยสนา (ถามตอบเรื่องวัตถุ 10) สำหรับสังคายนาครั้งที่ 2 กล่าวได้ว่า สังคายนา ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 ยังไม่ได้แยกเป็น 3 ปิฎก เรียกธรรมวินัยรวม ๆ กันโดยรวมสุดต้นตอปิฎกกับอภิธรรมปิฎกในคำว่า ธรรม ยังไม่ได้แยกกันอย่างทุกวันนี้

ประวัติการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 7 จุลวรรคหน้า 377-423 นั้น แสดงว่าคงเพิ่มเข้ามาในพระวินัยปิฎกในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ในหนังสือสมันตปัสสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก แต่งขึ้นเมื่อพุทธศักราช ประมาณพันปี กล่าวไว้ใน

หน้า 28, 29 และ 33 ว่า การทำสังคายนา จัดประเภทพระพุทธรูปจะเป็นรูปพระไตรปิฎก มีมาแล้วตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ 1 แม้ครั้งที่ 2 ก็ทำซ้ำอีกเป็นการทบทวนกับครั้งแรกว่าถูกต้อง กันหรือไม่เพียงไร

สังคายนาครั้งที่ 3

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 235 ปี พวกเดียรฉีย์ อยากได้ลามสักการะ จึงยอมตัว บวชในพระพุทธศาสนา แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ และลัทธิศาสนาของตนว่า เป็นพระพุทธ ศาสนา จนภิกษุทั้งหลายที่วัดโคศการาม ไม่รวมร่วมสังฆกรรมกับเดียรฉีย์เหล่านั้น วัดโคศการาม ขาดอุปถัมภ์ถึง 7 ปี ครั้งนั้นพระโมคัลลีบุตร ติสสเถระเป็นหัวหน้าพระชีณาสพริบเป็น ประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 มีพระสงฆ์ประชุมกัน 1,000 รูป ทำที่อโคศการาม กรุง ปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย ทำอยู่นานถึง 9 เดือนจึงสำเร็จโดยได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้า อโศกมหาราช

ในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ พระโมคัลลีบุตรตีสสเถระ ได้แต่งคัมภีร์กถาวัตถุ อันเป็น คัมภีร์เล่มหนึ่งในเจ็ดคัมภีร์ของอภิธรรมปิฎก⁺ คัมภีร์กถาวัตถุเป็นเรื่องกล่าวถึงคำถามคำตอบ เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีคำถาม 500 คำตอบ 500 ตามประวัติบอกไว้ บทตั้ง มีอยู่เดิมแล้ว เพียงแต่ท่านแต่งขยายความให้พิสดารออกไป

คัมภีร์มหาวงศ์ บันทึกไว้ว่า ผลแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ 3 นอกจากจะได้กำจัดอชชี ผู้ปลอมบวชเพื่อลามสักการะในพระพุทธศาสนาและสอบทานพระธรรมวินัยให้ถูกต้องแล้ว ได้มีการส่งสมณทูตเพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวมถึงต่างประเทศด้วย 9 สายด้วยกันคือ³

1. คณะพระมัชฌันติกะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกัศมีระ และ คันทาระ ปัจจุบันได้แก่ดินแดนแถบตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เลยเข้าไปถึงบางส่วนของอัฟกานิสถาน
2. คณะพระมหาเทวะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นแค้วนมหิสมนทล ปัจจุบัน ได้แก่แคว้นไมซอร์ หรือ มานธาดา และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย

⁺ 1. สังคณี 2. วิภังค์ 3. ธาตุกถา 4. ปุคคลญัตติ 5. กถาวัตถุ 6. ยมก 7. ปฎฐาน

³ Radha Kumud Mookerji. **Asoka** (Delhi: Motilal Banarsidass, 1972) pp. 32-33.

3. คณะพระรักขิตะ ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ วนวาสีประเทศ ได้แก่แคว้นกนราเหนือภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ในคัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวว่า ครั้งนั้นมีวัดทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ณ ดินแดนแห่งนั้น ถึง 500 อาราม

4. คณะพระธรรมรักขิตะ ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก เข้าใจว่าเป็นฝรั่งคนแรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ อปรันตกชนบทเข้าใจว่าเป็นแถวชายทะเลเหนือเมืองบอมเบย์ปัจจุบัน

5. คณะพระมหาธรรมรักขิตะ ได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฏรีปัจจุบันได้แก่ดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือห่างจากบอมเบย์

6. คณะพระมหารักขิตะ ได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศ ได้แก่แคว้นของฝรั่งชาติกรีก ในทวีปเอเชียกลางเหนือประเทศอิหร่านขึ้นไป จนถึงตุรกี

7. คณะมิชฌิมะ และ พระเถระอีก 4 รูป คือ 1. พระกัสสปโคตตะ 2. พระมูลกเทวะ 3. พระทนต์ภิสสระ 4. พระเทวะ รวม 5 รูป ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นดินแดนภูเขาหิมาลัย

8. คณะพระโสณะและอุตตระ ได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิคือดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ของประเทศไทย

9. คณะพระมหินทเถระพร้อมด้วยพระวิษณุวิยะ, อุทริยะ, สัมพละและ กัททสาระ ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ เกาะลังกาในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยะติสสะ ผู้เป็นกษัตริย์แห่งเกาะลังกา

หมายเหตุ คำว่า สุวรรณภูมิ ตามที่ Mookerji เขียนไว้ใน Asoka นั้น หมายถึงเมืองพุกามและเมืองมะละแหม่ง (Pegu and Moulmein) และท่านยังเขียนไว้ในเชิงอรรถของตำราเล่มนี้ไว้ว่า สุวรรณภูมิอาจจะเป็นบริเวณในแคว้นเบงกอล ที่เรียกกันว่า กรุณสุวรุณ ตามที่ Fleet อ้างถึงมติของหลวงจีนยวนฉิ่ง หรืออาจจะเป็นประเทศที่อยู่ตามบริเวณลุ่มแม่น้ำซอนที่รู้จักกันว่า หิรณยวาหะ “ผู้ขนทองคำ” (According to Fleet (Jrs, 1910, p. 428), This should be the region in Bengal called Kamsuvarna by Yuan Chwang, or the country along the Son river known as Hiranyavaha “The gold bearer”).⁴

---

⁴ Ibid. pp. 32-33.

สังคายนาครั้งที่ 4

พระมหินทเถระ ได้นำพระพุทธานุภาพไปเผยแผ่ที่เกาะลังกาในสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ น้อมนำพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ และ ประชาชนชาวเกาะลังกาให้เลื่อมใสในพระพุทธานุภาพ พระนางอนุชา มเหสีทำมทานาคอุปราชพระราชอนุชามีศรัทธาใคร่บวชเป็นภิกษุณี พระเจ้าลังกา แต่งราชทูตไปกรุงปาฏลีบุตร ชมภูทวีป เฝ้าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ทูลขออาราธนา พระสังฆ-มิตตาพระราชธิดาเพื่อให้มาอุปสมบทสตรีชาวสิงหล และ ขอเชิญกัณหาโพธิ์มาด้วย ท้าวเธอก็ทรงอำนวยตาม เมื่อพระพุทธานุภาพรุ่งเรืองขึ้น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ตรัสถามพระ-มหินทเถระว่า พระศาสนาได้ชื่อว่าตั้งมั่นในที่นี้หรือยัง พระเถระเจ้าก็ถวายพระพรว่า พระศาสนา จะได้ชื่อว่า หยั่งลงก็ต่อเมื่อได้ยกย่องทำนุบำรุงพระธรรมวินัย พระองค์ทรงปรารภให้ทำสังคายนา จึงทรงอาราธนาพระมหาอริกฐะให้รับเป็นภาระธุระในการวิสันนาพระวินัย พระเถระเจ้ารูปนี้ เป็นชาวสิงหลและเป็นศิษย์ของพระมหินทเถระ ได้เล่าเรียนพระพุทธรวจนะแตกฉาน สามารถ เป็นคณาจารย์บอกสอนแก่กุลบุตรชาวเกาะได้

สังคายนาครั้งที่ 4 มีพระมหินทเถระเป็นประธาน ทำที่อุทยาน เมืองอนุราชปุระ เมื่อ พ.ศ. 238 ปี บางตำราว่า พ.ศ. 236 ปี⁵ การกสงฆ์ถึง 68,000 รูป ได้รับศาสนูปถัมภ์ จากพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ทำอยู่ 10 เดือนจึงสำเร็จ

สังคายนาครั้งที่ 5

เมื่อพุทธศักราช 433 ในรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย พระองค์ทรงสร้างอภัย-คีรีวิหารถวายแด่พระติสสเถระผู้เคยอุปการะพระองค์มาก่อน ข้าราชการบริวารก็สร้างวิหารถวายแด่ พระสงฆ์ผู้อยู่ในอาวาสของตน พระสงฆ์ฝ่ายมหาวิหารกล่าวโทษพระติสสเถระว่า คลุกคลีด้วย ตระกูลคฤหัสถ์ ขจัดเสียจากพวก ตั้งแต่นั้นมา พระสงฆ์ก็แตกแยกกันออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่าย มหาวิหารพวกหนึ่ง ฝ่ายอภัยคีรีวิหารอีกพวกหนึ่ง

---

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมสมบัติ หมวดที่ 2 สังคตคถา (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521) หน้า 111.

ในครั้งนั้น ภิกษุผู้มีปัญญาทั้งหลายเห็นความเสื่อมแห่งพระศาสนา จึงพร้อมใจกันทำสังคายนาครั้งที่ 5 จารึกพระไตรปิฎกเป็นอักษรลงในใบลาน นับเป็นครั้งแรกที่ใช้อักษรเป็นเครื่องจดพระพุทธรวจนะสังคายนาครั้งนี้ ทำที่มหาวิหารในลังกาทวีป การกสงฆ์ตั้งพัน มีพระพุทธรูปตติยเถระเป็นประธาน มีพระติสสเถระ เป็นผู้วิสันนา ได้รับศาสนูปถัมภ์ จากพระเจ้าวิภูฏคามินีอภัย ทำอยู่ 1 ปี จึงสำเร็จ

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ผู้เป็นนักปราชญ์ทางด้านภาษาบาลีและ พระพุทธศาสนา เป็นผู้เขียนพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน ได้เขียนไว้ในหนังสือของท่านหน้า 11 ฉบับ (รวมเล่ม) ว่า สังคายนาครั้งนี้ทำที่อาโลกเลนสถาน ณ มตเลชนบท ซึ่งไทยเราเรียกว่า มลัชชนบท ประเทศลังกา มีพระรักขิตมหาเถระเป็นประธาน

สังคายนาครั้งที่ 6

เมื่อพุทธศักราช 956 พระพุทธโฆสะ ได้ไปลังกาและได้แปลสิงหลอรรถกถาคือคำอธิบายพระไตรปิฎกจากภาษาลังกาเป็นภาษาบาลีในรัชสมัยของพระเจ้ามหานาม ทางลังกาไม่ถือว่าเป็นการสังคายนา เพราะว่าการสังคายนาขึ้นต้องมีการชำระพระไตรปิฎก แต่ท่านพุทธโฆสะทำนั้นเนื่องด้วยการแปลอรรถกถาเป็นภาษาบาลีเท่านั้น การสังคายนาครั้งนี้ทำที่ประเทศลังกา

สังคายนาครั้งที่ 7

เมื่อพุทธศักราช 1587 พระมหากัสสปเถระ ได้เป็นประธาน มีพระเถระร่วมด้วยกว่า 1,000 รูป ได้รับจาคำอธิบายอรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี กล่าวคือแต่งตำราอธิบายคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งพระพุทธโฆสะได้ทำเป็นภาษาบาลีไว้ในสังคายนาครั้งที่ 6 คำอธิบายอรรถกถานี้เรียกว่า คัมภีร์ฎีกาตัวพระไตรปิฎกเรียกว่า บาลี คำอธิบายพระไตรปิฎกเรียกว่าอรรถกถา คำอธิบายอรรถกถาเรียกว่าฎีกา คำอธิบายฎีกาเรียกว่า อนุฎีกา การทำสังคายนาครั้งนี้ทางลังกาเองก็ไม่ยอมรับเพราะไม่ใช่เป็นการชำระพระไตรปิฎก สังคายนาครั้งนี้ทำในประเทศลังกา

สังคายนาครั้งที่ 8

เมื่อพุทธศักราช 2020 พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ได้อาราธนาพระภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูป ให้ช่วยชำระอักษรในพระไตรปิฎก ณ วัดโพธาราม เป็นเวลา 1 ปี การทำสังคายนาครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

สังคายนาครั้งที่ 9

เมื่อพุทธศักราช 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์ ทรงทราบว่าพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา ที่มีอยู่ผิดเพี้ยนวิปลาศเป็นอันมาก ผู้รู้พระไตรปิฎกก็มีน้อย จึงทรงปรึกษากับทางคณะสงฆ์ ลงมติว่าเห็นสมควรทำสังคายนา

การทำสังคายนาครั้งนี้ได้เลือกพระสงฆ์ 218 รูป ราชบัณฑิต อุบาสก 32 คน กระทำ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร แบ่งงานออกเป็น 4 กอง คือ

1. กองชำระพระสุตตันตปิฎก มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน
2. กองชำระพระวินัยปิฎก มีพระวันรัต เป็นประธาน
3. กองชำระพระอภิธรรมปิฎก มีพระพิมลธรรม เป็นประธาน
4. กองชำระสังคหวัตถุศาสตร์ (ตำราไวยากรณ์ และ อธิบายศัพท์ต่าง ๆ) มีพระพุฒาจารย์ เป็นประธาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระอนุชาเสด็จไปยังพระอาราม ทุก ๆ วัน ๆ ละ 2 ครั้ง คือเวลาเช้าทรงประเคนส้ารับอาหาร เวลาเย็นทรงถวายน้ำอัฐบาล (น้ำผลไม้คั้น) สังคายนาครั้งนี้ ทำอยู่ 5 เดือนจึงสำเร็จและได้มีการจาร จารึกลงในใบลาน ปิดทองแต่งทับทั้งใบปกหน้าหลัง และ กรอบทั้งสิ้น เรียกว่าฉบับทองห่อผ้ายก เชื่อกันว่าติดด้วยไหมแพรว เบญจพรรณ มีฉลากงาแกะ เขียนอักษรด้วยหมึก และฉลากทองเป็นอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุกคัมภีร์ การทำสังคายนาครั้งนี้ จัดเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ในประเทศไทย

หมายเหตุ

นักศึกษาผู้สนใจเรื่องการสังคายนาในพระพุทธศาสนา ฟังหาอ่านได้จากตำราดังต่อไปนี้

1. ธรรมสมบัติ หมวดที่ 2 สังคัตติกา ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
2. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชนของ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
3. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ของ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ

5. การพิมพ์และการแปลพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกมีการจารึกลงในใบลานเป็นครั้งแรก ในการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกา สังคายนาครั้งที่ 6 พระพุทธโฆสจารย์แปลอรรถกถาจากภาษาลังกาเป็นภาษาบาลี สังคายนาครั้งที่ 7 พระมหากัสสปเถระได้แต่งฎีกาอธิบายอรรถกถา ต่อจากนั้นมา เมื่อมีการทำสังคายนาก็มีการจารึกพระไตรปิฎกเสมอ เช่นการทำสังคายนาครั้งแรกในประเทศพม่า ซึ่งพม่าถือว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 5 ในพระพุทธศาสนา สังคายนาครั้งนี้ทำเมื่อพุทธศักราช 2414 ในสมัยพระเจ้ามินดง มีการจารึกพระไตรปิฎกลงบนแผ่นหินอ่อน 729 แผ่น ณ เมืองมันตะเล

ครั้งที่ 2 ในพม่า ซึ่งพม่าถือว่าเป็นครั้งที่ 6 ที่เรียกว่าจัฏฐสังคายนา เริ่มทำเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 ถึง 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2499 จุดมุ่งหมายในการทำสังคายนาครั้งนี้เพื่อพิมพ์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคำแปลเป็นภาษาพม่าโดยลำดับ พม่าได้เชิญชาวพุทธประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในระยะนั้นก็มีประเทศไทย ลังกา ลาว เขมร ให้เข้าร่วมด้วย เพราะพม่าได้ทำสังคายนาครั้งนี้พร้อมกับร่วมการฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ซึ่งพม่านับปีพุทธศักราชเร็วกว่าไทย 1 ปี การสังคายนาครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่สำคัญที่สุดในวงการพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ที่นี้ ย้อนมาดูการพิมพ์ และ การแปลพระไตรปิฎกทางฝ่ายประเทศไทย ถ้าดูตามสังคายนาไทยเราก็ออมรับว่า สังคายนาครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกามีการจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน สังคายนาครั้งที่ 6 พ.ศ. 959 พระพุทธโฆส ได้แปลสืลลอรรถกถา คือคำอธิบายพระไตรปิฎกจากภาษาลังกาเป็นภาษาบาลี สังคายนาครั้งที่ 7 ได้รจนาคำอธิบายอรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีดังที่เรียกว่า ฎีกา นั้นเอง

สำหรับการพิมพ์และการแปลพระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้นแบ่งเป็น 4 สมัย คือ⁶

ครั้งที่ 1 สมัยพระเจ้าติโลกราช เมืองเชียงใหม่

ในสมัยนี้ พระเจ้าติโลกราช ได้ทรงอาราธนาพระเถระผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก มีพระธรรมทินนะ เป็นประธาน ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎก และได้จารึกลงในใบลาน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2020 ตัวอักษรที่จารนั้นเป็นอักษรแบบไทยลานนา

---

⁶สุชีพ ปุญญานุภาพ, เรื่องเดิม. หน้า 60-71.

ครั้งที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 1 กรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงทราบว่า พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา มีอักษรผิดพลาดตกหล่นไปมาก จึงทรงอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ที่แตกฉาน ในพระไตรปิฎกให้ทำสังคายนา และให้ช่างจารจารึกลงในใบลานปิดทองแท่งทับทั้งใบปกหน้าหลัง เรียกกันว่า พระไตรปิฎกฉบับทอง

ครั้งที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 5

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก โปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทยและทรงอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ผู้ชำนาญในพระไตรปิฎกที่จะพิมพ์และโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นกรรมสัมปาทิกสภา จัดพิมพ์พระไตรปิฎกให้เสร็จทันในสมัยเสด็จดำรงศิริราชสมบัติครบ 25 ปี

คฤหัสถ์ที่เป็นกรรมสัมปาทิกสภานั้นคือ

1. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช สภานายก
  2. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
  3. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์
  4. หม่อมเจ้าประภากร
  5. พระยาภาสกรวงศ์
  6. พระยาศรีสุนทรโวหาร
- พระเถระผู้ใหญ่ที่ชำระพระไตรปิฎกพิมพ์เป็นอักษรไทย มีดังนี้
1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นประธานอธิบดี ในการตรวจ ฉบับพระไตรปิฎก
  2. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นรองอธิบดี
  3. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นรองอธิบดี

แบ่งงานชำระออกเป็น 8 แม่กองคือ

1. กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นแม่กองตรวจพระวินัยปิฎก
2. พระองค์เจ้าพระอรุณานิกานการ แม่กองตรวจพระสุตตันตปิฎก
3. พระพรหมมุนี แม่กองตรวจพระสุตตันตปิฎก
4. พระธรรมไตรโลก แม่กองตรวจพระสุตตันตปิฎก
5. พระธรรมราชา แม่กองตรวจพระสุตตันตปิฎก
6. พระเทพโมลี แม่กองตรวจพระสุตตันตปิฎก
7. พระพิมลธรรม แม่กองตรวจพระอภิธรรมปิฎก
8. พระธรรมวโรดม แม่กองตรวจพระอภิธรรมปิฎก

เมื่อชำระพระไตรปิฎกเรียบร้อยแล้ว ได้พิมพ์พระไตรปิฎกสำเร็จ 1,000 ฉบับ ทนพระราชประสงค์ ในการพิมพ์ครั้งแรกนี้ พอพิมพ์ได้ 39 เล่มชุด ยังขาดหายไปมิได้พิมพ์อีก 6 เล่ม และได้พิมพ์เพิ่มเติมในรัชกาลที่ 7 จนครบ รวมเป็น 45 เล่ม

การพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ มีความสำคัญมากคือได้มีการคัดลอกตัวขอมในคัมภีร์ไบลานเป็นตัวไทยแล้วชำระแก้ไขพิมพ์เป็นหนังสือ 39 เล่ม การชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ น่าจะนับเป็นสังคายนาคั้งที่ 10 ในประเทศไทย เพราะมีการชำระและการพิมพ์เป็นอักษรไทย แต่ที่ไม่นับเป็นสังคายนาคั้งจะเป็นเพราะว่าไม่มีการปรารภเหตุอันเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา ก็ได้

ครั้งที่ 4 สมัยรัชกาลที่ 7

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระไตรปิฎกได้มีการชำระและพิมพ์เป็นเล่มครบสมบูรณ์ 45 เล่มเท่ากับที่พระพุทธองค์ทรงประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2468 ถึง พ.ศ. 2473 มีหลักฐานในหนังสือรายงานการสร้างพระไตรปิฎก ซึ่งพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถกราบทูล มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“การชำระพระไตรปิฎก สำหรับที่จะพิมพ์ครั้งนี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงรับเป็นประธาน ในการชำระและมีพระราชคณะอีก 8 รูป ได้แบ่งกันรับหน้าที่ผู้ชำระดังมีรายนามต่อไปนี้

6. พระสาวกผู้ทรงจำพระไตรปิฎก

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสั่งสอน ของพระองค์ ด้วยธรรมและวินัย หรือในสมัยหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 3 ราว พ.ศ. 235 พระไตรปิฎกยังไม่ได้มีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ในสองระยะดังกล่าวนี้ นิยมการท่องจำเป็นอย่างมากใครมีความจำได้ดี คนนั้นก็ได้รับยกย่องสรรเสริญ ไม่เฉพาะแต่พระพุทธศาสนา แม้ในศาสนาอื่น ๆ หรือในศาสตร์อื่นในยุคนั้น ก็นิยมการท่องจำเหมือนกัน

การท่องจำจึงเกิดมีสาวกผู้เชี่ยวชาญในการทรงจำพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เช่นผู้สามารถสวดคัมภีร์ยาว ๆ ได้เรียกว่า ศรีชมภานกะ ผู้สามารถสวดคัมภีร์พระธรรมเทศนาขนาดกลาง ๆ ได้เรียกว่า มัชฌิมภานกะ เป็นต้น จึงได้เกิดมีสำนักผู้ทรงจำพระวินัย พระสูตร และ พระอภิธรรม อันเป็นที่มาแห่งพระไตรปิฎก

ในอรรถกถา ได้กล่าวถึงสาวกผู้สามารถทรงจำพระไตรปิฎก ได้ดังนี้

หมวดพระวินัยปิฎก

1. พระอุบาลี
2. พระพาสกะ
3. พระโสณกะ
4. พระสิคควะ
5. พระโมคคัลลีสืบตฺร ติสสะ

หมวดพระสุตตันตปิฎก

1. พระอานนท์	ท่องจำศีลนิกาย
2. ศิษย์พระสารีบุตร	ท่องจำหมวดมัชฌิมนิกาย
3. พระมหากัสสปะ	ท่องจำหมวดสังยุตตนิกาย
4. พระอนุรุธ	ท่องจำหมวดอังคุตตรนิกาย

1. พระญาณวราภรณ์ (สัจจิตต์) วัดบวรนิเวศวิหาร
2. พระสาสนโสภณ (ญาณวร) วัดเทพศิรินทราวาส
3. พระธรรมปาโมกข์ (จิตตสัลละ) วัดมกุฏกษัตริยาราม
4. พระธรรมดิลก (สุนนาค) วัดอรุณราชวราราม
5. พระธรรมโกศาจารย์ (อุตตม) วัดราชาธิวาส
6. พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เขมจารี) วัดมหาธาตุ
7. พระธรรมปิฎก (ติสสทัตต) วัดพระเชตุพน
8. พระเทพมุนี (กิตติโสภณ) วัดเบญจมบพิตร

ต้นฉบับพระไตรปิฎกสำหรับที่จะพิมพ์นั้น ใช้ฉบับพิมพ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเมื่อพุทธศักราช 2436 นั้นเป็นพื้น มีการแก้ไขคือเปลี่ยนใช้ พินทุแทนวิญญการ และ ยามักการ จัดวางระยะวรรคตอนหนังสือนั้นเสียใหม่ และใช้เครื่องหมาย

ประกอบให้เป็นอย่างเดียว ตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานไว้ในกาพิมพ์อรรถกถาพระไตรปิฎก ส่วนคัมภีร์ที่ขาดไป ในฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2436 ใช้ฉบับโบราณของหลวงเป็นต้นและชำระโดยวิธีเดียวกัน แก้ก่าผิดแต่จำเพาะที่ปรากฏว่าคัดลอกผิด กำหนดการให้พิมพ์แล้วเสร็จในพระพุทศักราช 2470

อนึ่ง เพราะเหตุที่ได้ทรงเป็นประมุขบริจาดพระราชทรัพย์ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและ พรวาสบริจาดทรัพย์โดยเสด็จพระราชกุศลนั้น ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎก จึงขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า “สยามรฎฐสฺส เตปิฎก” พระไตรปิฎกสยามรัฐ

การพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ ไม่นับเป็นการสังคายนาเพราะไม่มีการปรารภมูลเหตุที่ทำให้พระพุทศาสนาเสื่อมเหมือนเมื่อครั้งทำสังคายนาครั้งที่ 1-2-3 แต่การพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้มีความสำคัญมาก เช่นได้ใช้เครื่องหมาย และอักษรวิธีให้ถูกต้องตามแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้พิมพ์พระไตรปิฎกส่วนที่ขาดไปในรัชกาลที่ 5 ให้สมบูรณ์ และได้ส่งไปยังนานาประเทศ จนชาวต่างประเทศนิยมยกย่องว่าพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ มีความสมบูรณ์ที่สุด

สำหรับขุททกนิกาย ไม่ได้มีบอกไว้

หมวดอภิธรรมปิฎก

1. พระสารีบุตร	2. พระภัททชิ
3. พระโสภิตะ	4. พระปิยชาติ
5. พระปิยปาละ	6. พระปิยทัสสี
7. พระโกสิยปุตตะ	8. พระสิคควะ
9. พระสันเทหะ	10. พระโมคคัลลสีบุตร
11. พระติสสทัตตะ	12. พระธัมมยะ
13. พระทาสกะ	14. พระโสณกะ
15. พระเรวตะ	

7. นวังกสตัตุศาสน์

หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยองค์ 9 ซึ่งพระราชาวรมณี (ประยูรช ษยคุโต ป. 9)⁷ ได้เขียนไว้ในหนังสือของท่านพอเก็บเอาความได้ดังนี้

1. สุตตะ ได้แก่พระสูตรและพระวินัยปิฎกที่แต่งเป็นร้อยแก้ว (Prose)
2. เคยยะ ได้แก่ความที่มีร้อยแก้ว และ ร้อยกรองผสมกัน หมายถึงพระสูตรที่มีคาถา ทั้งหมดโดยเฉพาะในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย (discourses mixed with verse : songs)
3. เวยยาकरणะ ได้แก่ความร้อยแก้วล้วน หมายถึงพระอภิธรรมทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มี คาถาและพระพุทธรูปอื่น ๆ ที่ไม่จัดเข้าในองค์ 9 ข้อที่เหลือ (prose expositions)
4. คาถา ได้แก่ความร้อยกรองล้วน (verses) หมายถึงอาธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาในสุตตนิบาต
5. อุทาน ได้แก่พระคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยประกอบด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ พร้อมทั้งข้อความอันประกอบอยู่ด้วย รวมเป็น 82 สูตร (exclamations : psalms verses of uplift).

---

⁷ พระราชาวรมณี (ประยูรช ษยคุโต ป.ช.9), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. พระนคร กรมการศาสนา, 2520) หน้า 187-188.

6. อิติวุตตะกะ ได้แก่พระสูตร 110 สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตต์เหตฺถิกควตา (Thus said discourses)

7. ชาดก ได้แก่ชาดก 550 เรื่อง มือปณณกชาดก เป็นต้น (birth story)

8. อัปภูตธรรม ได้แก่เรื่องอัศจรรย์ ในพระสูตร ไม่มีทุกสูตร เช่น ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี 4 อย่างนี้ หาได้ยากในพระอานนท์” ดังนี้ เป็นต้น (marvellous ideas)

9. เวทลละ ได้แก่พระสูตรแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้ และความพอใจถามต่อ ๆ ไป เช่น สัมมาทิฏฐิสุตต มหาวทลลสุตต สักกปัญหสุตต เป็นต้น (question and answer catechetical suttas)

คำว่า นวังคสัตถุศาสน์ นี้ เป็น คำรุ่มคัมภีร์ อปาทาน พุทธวงศ์ และ อรรถกถาจารย์ทั้งหลาย บางที่เรียกว่า ชินศาสน์บ้าง พุทธวงนะบ้าง ส่วนในบาลี ที่มาทั้งหลาย เรียกธรรมบ้าง สุตตะบ้าง

8. ประเภทของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก คือคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนาเพราะได้มีการบันทึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดไว้ในพระไตรปิฎกนั้นพระไตรปิฎกแบ่งเป็น 3 คัมภีร์ คือ

1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยพระวินัย
2. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ
3. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยข้อธรรมล้วน ๆ ไม่มีประวัติ และท้องเรื่องประกอบ

9. ประเภทคัมภีร์วรรณคดีบาลี

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีมากพอที่จะกำหนดประเภทได้ดังนี้คือ

1. คัมภีร์พระไตรปิฎก (Pali Texts) คือคัมภีร์หลักที่พระธรรมสังคหาจารย์ทั้งหลายได้รวบรวมร้อยกรองไว้

2. คัมภีร์อรรถกถา (Commentary) คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายความในพระไตรปิฎก เช่น คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา เป็นต้น ผู้แต่งเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์
3. คัมภีร์ฎีกา (Sub-commentary) คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้น เพื่ออธิบายความในอรรถกถาให้พิสดารขึ้น เช่น สารัตถทีปนี ผู้แต่งเรียกว่า พระฎีกาจารย์
4. อนุฎีกา คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่อขยาย ข้อความในฎีกาให้พิสดาร และเข้าใจง่าย ผู้แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์
5. ปกรณ์พิเศษ คือคัมภีร์ที่อรรถกถาจารย์ หรืออนุฎีกาจารย์ แต่งขึ้นเพื่อขยายอธิบาย ธรรมะให้พิสดาร และ ชัดเจน เช่น มิลินทปัญหา วิสุทธิมรรค เป็นต้น
6. โยชนา คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้น เพื่อขยายคำอธิบาย คำ ความหมายในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น โยชนาสมันตปาสาทิกา เป็นต้น
7. บาลีไวยากรณ์ คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้น เพื่อวางหลักบาลีไวยากรณ์ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น
8. พจนานุกรม คือหนังสือที่รวบรวมศัพท์ต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการค้นคว้า เช่น พจนานุกรมบาลี-ไทย เป็นต้น

สรุปประจำบท

1. พระไตรปิฎกหมายถึง พระคัมภีร์ 3 คัมภีร์ ที่บันทึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ พระคัมภีร์ ทั้ง 3 นั้นคือ
  1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยกฎระเบียบ ข้อห้าม ข้อบังคับ ต่าง ๆ
  2. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนา ที่มีประวัติและเรื่องราวนั้น ๆ ประกอบ
  3. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาล้วน ๆ หรือธรรมชั้นสูง ไม่มีเรื่องราวประกอบ
2. ประวัติพระไตรปิฎก ครั้งพุทธกาลเรียกว่า ธรรมวินัย พระสาวกเป็นผู้ทรงจำเอาไว้ และหลังพุทธกาลมีการทำสังคายนาจนได้มีพระไตรปิฎกเกิดขึ้น
3. พระสาวกที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกในสมัยพุทธกาลคือ
  1. พระอานนท์
  2. พระอุบาลี
  3. พระมหากัสสปะ
  4. พระสารีบุตร
4. ภาษาในพระไตรปิฎก มีลักษณะดังนี้
  1. คาถา
  2. ร้อยแก้ว
5. สังคายนา หมายถึงการร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ มีระเบียบอันเดียวกัน มีทั้งหมด 9 ครั้ง 3 ครั้งแรกในประเทศอินเดีย ครั้งที่ 4-5-6-7 ในประเทศลังกา ครั้งที่ 8-9 ในประเทศไทย
6. มูลเหตุแห่งการทำสังคายนา ครั้งที่ 1 คือพระมหากัสสปเถระปรารภพระสุภัททะกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย ครั้งนี้ ทำที่ถ้ำสัตตบพาล เมื่อราชคฤห์ โดยได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู

7. มูลเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ 2 คือพระยศเถระ ปรารภข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการ ของพวกภิกษุวัชชีบุตร ครั้นนี้ทำที่วาลุการาม เมืองเวสาลี โดยมีพระเจ้ากาพาโคก เป็นผู้อุปถัมภ์

8. มูลเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ 3 คือพวกเดียรถีย์ปลอมบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อลบล้างการบางประการ และกล่าวลัทธิของตนว่าเป็นของพระพุทธศาสนา พระโมคคัลลีสบุตร ติสสเถระ เป็นประธานในการทำสังคายนา กระทำที่โอศุการาม โดยได้รับความอุปถัมภ์ จากพระเจ้าอโศกมหาราช

9. พระธรรมทูต ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา หลังการทำสังคายนา ครั้งที่ 3 มี 9 สายคือ

1. พระมัชฌันติกะ ไปยังแคว้นกัศมีระ และ คันทาระ
2. พระมหาเทวะ ไปยังแคว้นมหิสมนทล (ไมซอร์ ปัจจุบัน)
3. พระรักขิต ไปยังแคว้นนวนวาสิ
4. พระธรรมรักขิต ไปยังอปรินตชนบท
5. พระมหาธรรมรักขิต ไปยังแคว้นมหาราษฎร์
6. พระมหารักขิต ไปยังแคว้นโยนก (ประเทศกรีซ)
7. พระมัชฌิมะ ไปยังแคว้นดินแดนหิมาลัย
8. พระโสณะและอุตตระ ไปยังแคว้นสุวรรณภูมิ
9. พระมหินทเถระ ไปลังกา

10. มูลเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ 4 คือ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา กระทำที่อุปัราม เมืองอนุราชปุระ เกาะลังกา มีพระมหินทเถระเป็นประธาน ได้รับความอุปถัมภ์ จากพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

11. มูลเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ 5 คือการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร ในใบลาน การท่องจำอย่างเก๋าอาจจะมีข้อผิดพลาดได้ง่ายมีพระพุทธตตะเป็นประธาน ได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย

12. สังคายนาครั้งที่ 6 พระพุทธโฆสจารย์ ได้แปลอรรถกถา อันเป็นคำอธิบายพระไตรปิฎก จากภาษาลังกา เป็นภาษาบาลี ทำที่ประเทศลังกา

13. สังคายนาครั้งที่ 7 พระมหากัสสปเถระ เป็นประธาน ได้แต่งคัมภีร์ฎีกา อันเป็นคำอธิบายอรรถกถาที่ประเทศลังกา

14. สังคายนาครั้งที่ 8 ทำในประเทศไทย ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เจ้านครเชียงใหม่ ได้ชำระอักษรในพระไตรปิฎก ณ วัดโพธาราม

15. สังคายนาครั้งที่ 9 ทำในประเทศไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แห่งราชวงศ์จักรี การสังคายนาครั้งนี้ มีการชำระพระไตรปิฎก และจารลงในใบลาน ปิดทอง
ทั้งหน้าปกหลัง เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับทอง ทำที่วัดมหาธาตุกรุงเทพฯ

16. การพิมพ์และการแปลพระไตรปิฎก เริ่มตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ 5 มีการจารึกลงใน
ใบลาน สังคายนาครั้งที่ 6 พระพุทธโฆสจารย์แปลอรรถกถา สังคายนาครั้งที่ 7 พระกัสสปเถระ
แต่งฎีกา สังคายนาครั้งที่ 1 ในพม่า มีการจารึกพระไตรปิฎกลงแผ่นหินอ่อน สังคายนาครั้งที่ 2
ในพม่า ได้พิมพ์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคำแปล เป็นภาษาพม่า

17. การพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทย มี 4 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมืองเชียงใหม่ จารึกลงในใบลาน เป็นอักษร
ลานนา สมัยนั้นยังไม่มีพิมพ์

ครั้งที่ 2 ในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่กรุงเทพฯ มีการจารึกลงในใบลาน ปิดทองทั้งหน้า
ปกหลัง เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับทอง

ครั้งที่ 3 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการพิมพ์พระไตรปิฎก ถึง 1,000 ฉบับ พิมพ์ได้
39 เล่ม การพิมพ์ครั้งนี้ ต้องคัดลอกตัวขอมในคัมภีร์ใบลาน เป็นอักษรไทยแล้วชำระแก้ไขให้
ถูกต้อง จึงได้พิมพ์เป็นเล่ม

ครั้งที่ 4 ในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้พิมพ์พระไตรปิฎกครบบริบูรณ์ คือมีจำนวน 45
เล่ม การพิมพ์ครั้งนี้ มีการแก้ไขการใช้พินทุ แทน วรรณการ และ ยามักการ จัดวางระยะวรรคตอน
ตามแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส การพิมพ์ครั้งนี้ ได้ส่งไปยัง
นานาประเทศด้วย

18. คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนามีดังนี้

- ก. คัมภีร์พระไตรปิฎก คือคัมภีร์หลักเรียกบาลี
- ข. คัมภีร์อรรถกถา คือคัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎก
- ค. คัมภีร์ฎีกา คือคัมภีร์อธิบายขยายความอรรถกถา
- ง. คัมภีร์อนุฎีกา คือคัมภีร์อธิบายขยายความฎีกา

นอกจากนี้ ยังมีปกรณ์พิเศษต่าง ๆ เช่น มลिनทปัญหา และตำราไวยากรณ์ เช่นกัจจายนะ
รวมทั้งตำราอธิบายศัพท์ต่าง ๆ ที่เรียกว่า สัททาวีเศษ

19. นวังกสิัตถุศาสน์ หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ 9 คือ

1. สุตตะ ร้อยแก้ว
2. เคยยะ ร้อยแก้ว ผสมร้อยกรอง
3. เวชยาकरणะ ร้อยแก้วล้วน
4. คาถา ร้อยกรองล้วน
5. อุทาน ร้อยกรอง
6. อิติวุตตกะ พระสูตรร้อยแก้ว
7. ชาดก เรื่องการเกิด ร้อยแก้ว
8. อัปภุตธรรม เรื่องอัศจรรย์ ร้อยแก้ว
9. เวทลลสะ ถาม-ตอบ ร้อยแก้ว

20. พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 3 คัมภีร์

1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยของภิกษุ และภิกษุณี
2. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป มีประวัติและเรื่องราวประกอบ
3. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาชั้นสูง ไม่มีประวัติ และเรื่องราวประกอบ

คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบท

1. พระไตรปิฎก หมายถึงอะไร มีกี่อย่าง อะไรบ้าง
2. พระไตรปิฎก มีประวัติเป็นมาอย่างไร จงอธิบายให้ละเอียด โดยยกหลักฐานประกอบ
3. พระสาวกองค์ใดบ้าง ในสมัยพุทธกาล ที่มีผลทำให้เกิดพระไตรปิฎก
4. จงกล่าวถึงลักษณะภาษาในพระไตรปิฎก พอได้ความ